

Zsidó vallás és kultúra 2.

(BBN-HEB11-222, BBN-VAL11-131:5 BMA-VALD-458:3,
BMA-VALD-506.07, BMA-VALD17-203.02, BBV-202.17, BMVD-202.17)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-612)

2. A kóserság / kasrut: étkezési előírások.

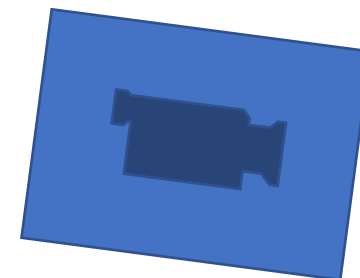
2021. 02. 18.

Biró Tamás

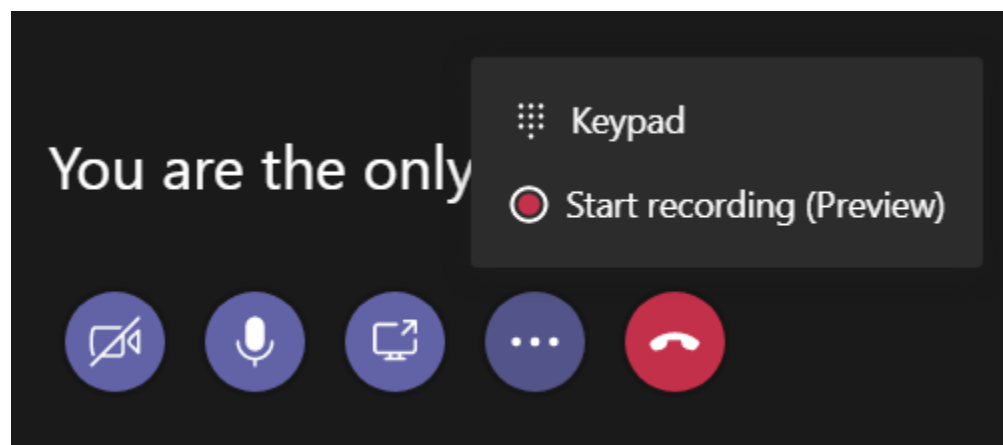
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

- Nyitólap Main page
- Hírek News
- General Information
- Assziriológia Assyriology
- Hebraisztika Jewish Studies
- HebraWiki Project
- Munkatársak Faculty&Staff
- Órák Courses
- Könyvtár Library
- Kiadványok Publications
- Cikkek Articles
- Iráttár Archives
- Kutatás Ongoing research
- Hasznos linkek Links
- Volt hallgatók Alumni
- Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-jiddiskajt2/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> (a félév végéig)
- Teams csoport: *Course 2020/21/2 BBN-HEB11-222 01 - Zsidó vallás és kultúra 2.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu,
<http://www.birot.hu/>, <http://birot.web.elte.hu/>
- Fogadóóra: csütörtök 14:00 – 15:30, emailes egyeztetés alapján.
- Pótóra, ha elmaradnának órák.

Követelmények:

A létszám és a digitális forma miatt a Neptunban meghirdetett követelményrendszerhez képest módosult!

Lásd itt: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-jiddiskajt2/Jiddiskajt-2-leiras.pdf>

- Jegyszerzés:

- A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok (max. $10 \times 5\% = 50\%$).
 - Hetente 10 pont = a jegy 5%-a.
Félév során max. 10 alkalommal max. 10 pont = max. 100 pont.
 - Tizenkettőből minimálisan öt beadása kötelező a jegyszerzéshez.
 - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
- Félév végén zárthelyi dolgozat (max. 100 pont, 50%) – *valamilyen technika segítségével*.
 - A teszten minimálisan 40%-os teljesítmény kell a jegyszerzéshez.

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a beadandóval kapcsolatban

Misna *Berakhot* 1,2

Mikortól kezdve olvassuk a Sma imát hajnalban? Akkortól, hogy [elég világos van ahhoz, hogy] különbséget tudunk tenni az égszínkék szín és a fehér szín között. Rabbi Eliézer [kisebbségi] véleménye szerint: az égszínkék és a [póréhagyma-]zöld között.

Be kell fejezni [a Sma mondását] napkeltéig. Rabbi Jehosua azt mondja: a [napkelte utáni] harmadik óra végéig. Ugyanis a királyfiak szokása az, hogy a harmadik óra végén kelnek fel.

Aki ezt követően olvassa [a Smát], az sem veszít [azáltal, hogy nem teljesítette időben a Sma mondásának a parancsolatát], mert [olyannak tudatik be neki,] mint aki Tórát olvas.

Cicit / cicesz / szemlélőrojt

Babilóniai Talmud *Berakhot* 9b

Mit jelent az, hogy „az égszínkék és a fehér között”? Ha azt mondom, hogy [különbséget tud tenni] egy égszínkék gyapjúköteg és egy fehér gyapjúköteg között, [annak nem lenne értelme, mert] a kettő között éjjel is különbséget tudna tenni. Hanem a [cicit] égszínkék szála és a [cicit] fehér szála között.

Babilóniai Talmud *Berakhot* 9b

A vatikin ['hajdaniak', régi jámborok] szokása az volt, hogy a [Smá elmondását] a napkelte pillanatában fejezték be, hogy így [időben] összekapcsolják a Megváltás[ra vonatkozó áldást a Smá végén] a Főimádsággal, amely viszont így már nappalra esett.

Rabbi Zéra mondta: Mely bibliai vers [alapján tettek így]? „Féljenek téged a Nappal együtt, és a Hold előtt, nemzedékeken át” (Zsolt. 72,5).

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: Az ÚR a mi Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, **akár fölkelés!** ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házádban ajtófélfáira és a kapuidra!

KOMMENTÁR

Rasi (1040-1105)

„és amikor lefekszel” – az is lehetne, hogy délben fekszik le. Erre mondja a tanítás: *„és amikor felkelsz”* – az is lehetne, hogy éjfélkor kel el. Erre mondja az írás: *„amikor ülsz a házádban, és amikor jársz az úton”* – a szokásos (élet)útról szól a Tóra, a lefekvés (szokásos) idejéről, és a felkelés (szokásos) idejéről.

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: Az ÚR a mi Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked.⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, **akár fölkelsz!** ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házádban ajtófélfáira és a kapuidra!

KÓDEX

Maimonides (1138-1204):

Misné Tora (Hilkhot Kriat Shma 1,1)

Minden nap kétszer olvassuk a Smát: este és reggel, amint meg van mondva: „*amikor lefekszel, és amikor felkelsz*”. Abban az időben, amikor az emberek szokása feküdni, és ez az éjjel, valamint amikor az emberek szokása állva lenni, és ez a nappal.

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Kórsárság / kasrut:
étkezési előírások

A kóserság négy fő tórai eleme

- Vér fogyasztásának tilalma
- Tejes-húsos keverésének a tilalma
- Kóser vágás, elhullott állat fogyasztásának tilalma
- Tisztátalan állatok fogyasztásának tilalma

A kósterság fő tórai elemei

- Vér fogyasztásának tilalma

„... és semmi vért meg ne egyetek!” (Lev 3,17) „És semmi vért se egyetek meg bármely lakhelyeteken: se madárnak, se baromnak vérét. Valaki megeszik valami féle vért, az az ember gyomláltassék ki az ő népe közül.” (Lev 7,26-27)

„Csakhogy a vért meg ne egyétek; a földre öntsd azt, mint a vizet. (...) Csakhogy abban állhatatos légy, hogy a vért meg ne egyed; mert a vér, az a lélek: azért a lelket a hússal együtt meg ne egyed!” (Deut 12, 16. 23)

- Szökőin (גִּיד הַנֶּזֶף *gid ha-nase*) fogyasztásának tilalma

„És Jákób egyedül maradt és tusakodott vele egy ember hajnalhasadtáig. És midőn látta, hogy nem bír vele, megérintette csípőjének forgócsontját és kifcamodott Jákób forgócsontja tusakodás közben (...) 33. Azért nem eszik Izrael fiai a szökőinat, amely a csípő forgó-csontján van, mind a mai napig, mert megérintette Jákób csípőjének forgócsontját, a szökőint.” (Gen 32, 25-26. 33)

A kóaserság négy fő tórai eleme

- Tejes-húsos keverésének a tilalma

„... Ne főzd meg a gödölyét az ő anyjának tejében.”

(Exod 23,19; Exod 34,26; Deut 14,21)

Ha a Tórát Isten írta, akkor tökéletes, nincs benne redundancia. Miért szerepel mégis benne 3× ez a törvény?

- A tórai tilalom rabbinikus értelmezése:

- Bármilyen emlősállat húsát tilos bármilyen emlősállat tejével
(1) együtt főzni, (2) együtt fogyasztani, (3) ebből hasznost húzni.

- Rabbinikus rendelet: tilalom szárnyasokra is kiterjesztve.

A kóserság négy fő tórai eleme

- Kóser vágás, elhullott állat fogyasztásának tilalma:
 - Rituális vágás: sakter (שוהט sohét / sajhet) végzi.
(Szárnyasokat régen háziasszony is vágta.)
Éles késsel egyetlen nyisszantás. Előtte áldás (*berakha* / *brókhe*).
 - Állat nyelvcsövének és tüdőjének ellenőrzése:
egészséges, nem pusztult volna el.

- Tisztátalan állatok fogyasztásának tilalma:
 - Kóser fajok felsorolása a Tórában (következő dia)

Kérdés a rabbihoz:
seela שאלה *sejle*.
A rabbi döntése:
pszak פסק *pszkenolás*

Glatt kóser:
sima a tüdő, nem merül fel
kérdés, „nagyon” kóser.

Kóser állatfajták

*Minden más állatfaj tilos:
sertés, nyúl, ló, tenger
gyümölcsei, hüllők, rovarok stb.*

- Emlősök:

Páros ujjú patások, amelyek kérődznek.

Bibliai forrás:

*Lev 11, 1-47 és
Deut 14, 3-21.*

- Madarak:

Bizonyos megengedett fajok felsorolva + tiltott ragadozók felsorolva a Tórában → gyakorlat: tyúk-, pulyka-, liba-, kacsá- és galambfélék.

- Halak, víziállatok:

Azok a halfajták, amelyeknek uszonya és pikkelye is van.

- Négy sáskafaj: jemeni zsidókon kívül „nincs hagyomány” ezekre.

A kóserság négy fő tórai eleme

A négy tórai tilalom a gyakorlatban:

- kóser állat
- kóser módon levágva,
→ sakter és rabbi
- a vér eltávolítása után
→ kisózás (vagy más módszerek, pl. máj)
- tej nélkül elkészítve
→ tejes és húsos étkezés külön

Kóser étkezés: *a négy tórai tilalom a gyakorlatban*

- Kóser hús: kóser állat, kóser módon levágva, kisózva (vér).
 - Kóser emlősök: páros ujjú patások, amelyek kérődznek (kóser-e a zsiráf?).
 - Kóser madarak (19. század: kóser-e a pulyka?)
 - Kóser halak (19. század: kóser-e a kecsege?)
 - Van-e hagyományunk a sáskák fogyasztására? Minhág-e?
- Kóser vágás: háziasszony vagy sakter (sohet שוחט: kóser metsző),
+ ellenőrzés + kérdés esetén rabbihoz fordul (*seela / sejle*).
- Kóser konyha: **TEJES** ↔ **HÚSOS**. **PARVE** („páros”): sem-sem.
Kóser alapanyagok beszerzése modern korban (pl. kóser E-számok listája).

Tejes és húsos

tejes / húsos / parve / tréfli:
alapanyag → étel → edény, evőeszköz

- *Tejes* (חלבי) tej és tejtermékek, ill. ezeket tartalmazó termékek.
- *Húsos* (בשרי) kóser emlős és szárnyas állatok húsát tartalmazó.
- *Parve* (פרווה, „páros”) sem tejes, sem húsos, mindkettővel mehet.
Például: hal, méz, növényi eredetű, szervetlen (víz, só).
- *Tréfli* (טריפה) 1. (bibliai héber) szétszaggatott állat húsa (a mezőn),
2. mindenféle nem kóser hús,
3. minden, ami nem kóser, pl. tejes-húsos keveredett.

Kóser konyha: tejes és húsos

Papp Richárd:
Miért kell Kohn bácsinak négy hűtőszekrény?

Kaserolás és tajvlizás

- Ha egy edény vagy konyhai eszköz eltréfliződött, ki lehet-e kaserolni?
- Az eltréfliződés módjától és az edény, eszköz anyagától függően nem / igen: például idővel, kiégetéssel, kiforralással stb.

Lásd még majd pészáh kapcsán is!

- Tajvlizás: új (újonnan vásárolt) (fém és üveg) edények rituális megtisztítása a mikvében.

(Közhiedelem: ez is egyfajta kaserolás.)

Teológiaiilag korrekt vélemény: nem, ez más!

Tejes és húsos („zsíros”) – mennyi időt kell várni?

- Alapképlet:

- Húsos után: 6 órán keresztül tejest nem, csak hússot vagy parvét.
- Tejes után: (szinte) azonnal lehet hússot.

- Finomítás:

- A 6 óra a manapság elterjedt szokás.

Joszéf Káró (Sulhan arukh): 6 óra,

de Remo: 1 óra. Holland askenáziak: 1 óra. Jekék (német zsidók): 3 óra.

- Szárnyas után: a hatodik órában már lehet tejeset fogyasztani.
- Tejes után a száj kiöblítése, étkészlet cseréje, utóáldás. Van aki vár fél órát.
- Sajt („kemény sajt”) után 6 (vagy 3, vagy 1) óra.

Ábrahám és az angyalok látogatása: „És vett vaját és tejet, meg a fiatal marhát, melyet elkészített és elébük tette; ő pedig állt mellettük a fa alatt és ők ettek” (Gen 18, 8). Előbb tejest, utána hússot esznek.

- Tejes/húsos parve.

Kóser étkezés – továbbiak

- Nem zsidók termékei:

(1) kóser bor (és szőlőlé és azt tartalmazó termékek);

(2) kenyér és sütés (*bisul jisrael* בִּישׁוּל יִשְׂרָאֵל: a sütő bekapcsolása)

(3) tej és tejtermékek (*halav jisrael* חֵלֶב יִשְׂרָאֵל; *halav sztam*).

- Felhasználás előtt ellenőrizni:

Vér a tojásban? Rovarok és férgek a zöldségekben (sőt: ivóvízben)?

- Pészahi kóser: több mint a kovászos fogyasztásának a tilalma

(edények és eszközök kaserolása vagy cseréje stb. – ld. az ünnep kapcsán)

Kóser étkezés – továbbiak

- Hala (חֶלֶה) vétele a tésztából
- Izrael földjén termelt élelmiszerek:

- *Smita* év (שְׁמִטָּה, hetedik év, legközelebb 5782 = 2021/2022!)

Exod 23,10–11; Lev 25,2–7; Lev 25,20–22; Deut 15,1–3.

„Hat éven át vedd be földedet és gyűjtsd be termését; a hetedikben pedig engedd ugarnak, és hagyd el, hogy egyék (termését) néped szűkölködői, és amit meghagynak, egye meg a mezei vad; így tegyél szőlőddel és olajfáddal” (Exod 23,10–11).

- *Truma* („ajándék” a kohanitáknak) és *maaszer* (tized) a növényekből.

A kórserság okairól

- Racionális okok???

Például: higiénia, állatvédelem???

- Nincs racionális, emberi észszel kikutatható oka, az isteni terv része?

- Nem zsidóktól nem varja el a zsidóság a kórserság betartását,

Kivéve: Noé fiainak hét törvénye.

Vallásos zsidó = *an **observant** Jew*
somer sabbat (szombattartó) és somer micvot (micvatartó)

A halakha, micvák
és az etika viszonya?

A rabbinikus judaizmus:

- *mint alapvetően halákhikus (vallásjogi) rendszer,*
- *vagy mint életmód, életforma szerint élő közösség?*
(*De akkor hol marad a teológia, a vallásfilozófia?*)

Tórai törvény – rabbinikus rendelet – minhág

és ami még köztük van

Halákhikus szabályok spektruma

- Az [írott] Tórában leírt törvény [„írott tan”]
- Az [írott] Tórában csak implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]

- Rabbinikus rendelet

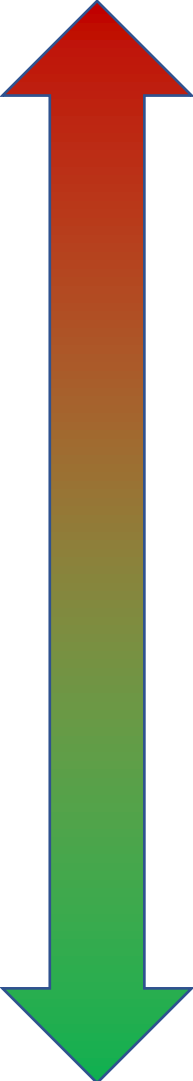
- Szokás (*minhag*)

Misna Avot (Pirké Avot) 1,1:

„Építsetek kerítést a Tóra köré” (סִיג לַתּוֹרָה):
olyan rabbinikus rendeletek, amelyek célja
a tórai törvények betartásának bebiztosítása.

Humra (חומרה): opcionális szigorítás,
amelyet a halákha nem ír elő, de
egy egyén vagy közösség magára vesz.

Halákhikus szabályok spektruma

-
- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
 - Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
 - *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Szinájról’]
 - Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)
 - Rabbinikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
 - „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
 - Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga, család, egyén

Halákhikus szabályok spektruma

- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény
- Az [írott] Tórában implicit formában szereplő előírás [„szóbeli tan”]
- *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [’halakha Mózes részére a Szinajon]

- Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszmakhta*)

- Rabbiniikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
- „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)

- Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, zsinagóga

gödölye anyja tejében

emlős állat húsa
emlős állat tejében

szárnyas hús
emlős állat tejében

hal és hús

hal és tej

Halákhikus szabályok spektruma

- Az [írott] Tórában explicit formában leírt törvény/szokás („szóbeli tan”)
- Az [írott] Tórában implicit formában szereplő „szóbeli tan”
- *Halakha le-Mose mi-Szinaj* [‘halakha Mózes részére a Sínai hegyről’]
- Bibliai versre „támaszkodó” törvény/szokás (*aszma*)
- Rabbinikus rendelet
(tórai alap nélkül, de a rabbik tórai alapon nyugvó tekintélyénél fogva)
- „Egész Izraelben elterjedt” szokás (*minhag*)
- Helyi szokás (*minhag*): régió, város, irányzat, egyén

VALLÁS

?

FOLKLÓR

gefilte fis

latkesz

hámántáska

Gasztronómia

*Népi kultúra, folklór vs. vallás?
Népi kultúra, folklór vs. „magas” kultúra?*

Gasztronómiai szokások: *vallás vagy folklór?*

Ld. a félév során!

- Különböző ünnepekhez kapcsolódó étkezési szokások:

- Pészah: macesz → maceszgombóclevés
- Sávuot: tejes ételek
- Péntek este hal, szombaton délben sólet
- Hanukkakor olajban sült (fánk, latkesz stb.)
- Purimkor: Hámán-taska (Hámán füle)
- ...

A gasztronómiai szokások hatterében:

- *halákhikus okok?*
- *az ünnep eredetéhez, hatteréhez kötődő magyarázat?*
- *egyebek?*
- + *egyszerre több is?*
- + *primer ok vagy szekunder indok?*

- Hol a határ / van-e határ vallás és folklór között?

Egy rabbi szempontjából nem halákha, csupán mellékes minhág, de az átlagos vallásgyakorló (*observant*) zsidó számára nagy jelentőségű.

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnap reggelig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: február 24., szerda éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
viszlát jövő csütörtökön!*